

Բ Ա Ն Ա Ս Ի Ր Ա Կ Ա Ն Ք

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ՊԼՊՈՒԼՆ ԱՒԱՐԱՅՐԻ

ԱՅՊԵՍ ԽՈՐՈՍՆԱԿ ՀԵՂԻԿ ՈՒ ՀԱՆՔԱՐՈՒ
 ՀԱՄԱՍԲԻՐԱԸ ԾԱԳԻՍ ԽՆՃ ԺՈՒԹՆ 'Ի ՓԱՐԱՄԱՒ ,
 ԽՆՃ ՈՐ ՔԱՆ ՈՒՅԸ ՄԻՆՈՐՔԱՐ ՄԻՆՈՐ
 ԳԻՆԵՐԱԺԱՄԻԿ ԺՈՒՆ ԳԱՄՄՈՒՄՈՒՄ ,
 ՈՐ ՔԱՐՈՒՄ ՈՒՄՆԱՆՆԱՆ ՀԱՅՈՅ ԳԻՆԵՐԱՅՈՒՆ
 ՅԱՂԹՈՂ ՎԵՐ ԵՐԱՆ յԱՍՏԵՂԵՐՆ ՓԱՅՈՒՆԵՐ .
 ՄԻԹԵ ԳԱՄ ՍԲԻՐԱԿ ՈՒՆԵՐԱՅ ՍՐԵՈՅ
 ՁԻՆԱՓԱՅԻՆ ԱՄԻՆԵՐ ՈՒՆԵՐԻԹ ԾԱԾԿՈՅ ,
 ԹԵ ԶԵՐՄԱՆ ԶԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ԹԵՄԵՆԱԿ ԱՅՈՅԾԱՌ
 ՔԱՐՈՒՄ ԱՐԵՆԵՆ ՈՒՆԵՐ ՓԱՅՈՒՆ ՈՒ ՎԻՈՒ .
 ԹԵ ԼՐԱԿԻ ԽՆՃԻԿ ՄԻՆԻՆ ՄԱԿՈՒՆԻՆ
 ԹԵ ԽՆՃԻԿ ԵՆԿԱԿ ՎԱՐԳԱՆՆ ՄԱՆԳԻՆ ,
 ՁԱՆՀՈՒ ՍԵ ԸՍՏՈՒՆԵՐՆ 'Ի ՍԻՐԱ ՎԱՄ ՊԱՐԱԿԻՆ ,
 ՁՀՈՒՄՆ ԶԵՂԵՐՈՒՄ ԱՌԱՄԱԾ յԵՐԿԻՆ :
 ԴՈՒ ԱՅԼ ՈՒ ՏԵՂԵՐՈՒ ՄՐՈՒՄՈՒՄՈՒՄ
 ԿԱՄԿԱՐ ԳՆԱՄ ՈՒ ԼԱՄ 'Ի ՄԵՂ ԶԱՄԵՐՈՒՄ .
 ԵՒ ՀՈՒՄԻԿ ՈՐ ԳԱՄ յԱՆՃԱՆՈՒՄ ԱՅՈՅ
 ԿԱՄ 'Ի ԾԵՐ ՄԱՍԵՆԱՅ ԿԱՄ յԱՆՈՒՄ ԱՐԵՆ ,
 ԴՈՒ ԱՅԼ ԽՆՃ ՆՐՄԱՆ ԳՈՂԴՈՒՄ ԵՐԵՐ
 ԹՈՅԼ ԹԵՈՒՄ ԱՆԵՆԻՍ ԱՐԵՐ ՈՒ ԶՈՐԵՐ ,
 ԱՆՈՒՄ ԱՆՈՒՄ ԱՆԵՐԵԿ ԱՆԵՐԵ
 ԿՈՒՄԿՈՒՆԵՐՈՒ ԳՆԱՄ 'Ի ԳԱՐՈՒՄ ՎԵՐԵ ,
 ՁԱՅԱ ՄԱՆԾ ԶԵՂԵՐ ՎԵՐՈՒՄ ՀԱՌԱՅԱՆԵՐ
 ՁԵՂԵՐ 'Ի ՀԱՅՈՅ ՍՐԵՈՅ ԱՐԾԱԳԱՆԵՐ :
 Ո՛Տ ԴՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄ ԱՅՈՅ ՍՐԵՐՈՒ ,
 ԽՈՍՆԱԿ ԳԻՆԵՐՈՅ ՀՈՒՄԱԿ ՎԱՐԳԵՐՈՒ ,
 ԵՐԳԵ ԱՐԼԱՅՈՒԿԻԿ , ԵՐԳԵ 'Ի ԱՐԵՐ
 ՁԱՆՄԱՆ ՔԱՐՈՒՄ ՀԱՅՈՅ ԵՐԳԵ ՀՈՒՄԱՅ ՀԵՄ :
 ԹԱԳԵԻ ՎԱՆՈՒՄ՝ ԶԵՂԵՐ ԽՆՃ ԳԻՆԱՄ ,
 ՍՐԱԿԻՍ ՈՐ 'Ի ԽԱՅՆ ԵՐ ԿԻՍ՝ ԹՈՒՄ ԱՌԱՄ ,
 Ի ԽԱՅՆ ԹԵՆԵՐ ԹՈՒՄ ՈՒ ՀԱՄԱՅ
 ԳՐՈՒՄ ԳԵՐԵ 'Ի ԳԱՐՈՒՄ ՎԱՐԳԱՆԱՅ :
 ՊԵՐԿՈՒՄ ԲԵՂ ՀԱՄԱՐ ՄԵՐ ՀԱՐԵՆ ԱՌԱՅԻՆ
 ԹԵ ԶԵՂ՝ ԱՐԼԱՅ ԴՈՒ ԱՌԱՅՈՅՈՒՄ ,
 ԵՂԻՆԱՅ ՀՈՒՄԱԿ ԵՔԱՐԳԱՐՈՒՄԻՆ
 ՈՐ ՉՎԱՐԳԱՆ 'Ի ՎԱՐԳԱՆ ԱՆՈՒՄ ԿԱՐԴԵՐԻԿ .
 ՁԵՐՄԱՆ յԱՆՈՒՄԱՅ ԿՈՒՄԱՅ ԿԱՅ 'Ի ԼԱՅ ,
 ՅՍՐԱՄԱՂ ԳԱՅ ԳԵՐՈՒՄ 'Ի ԹՈՒՄ ՎԱՐԳԱՆՆԱՅ ,
 ԵՐԳԵՐ ՈՒ ԿԱՆԶԵՐ ԶԱՅԻՆ ԵՂԻՆԱՅ
 ԹԵ ԱՌԱՄԱՍԽԱՆԻԿ Մ՝ԱՐԳԵՐ ՎԱՐԳԱՆ ԱՅ :
 ԹԵ ԿԻՍԱՀՈՒՄ ԱՐԼԱՅՈՒՄ ԹԱՐԳԱՆ
 ՁԵՆԻԿ ՀԱՄԱՆ ԶԵՂ ՈՐԴԵՐ ԹՈՒՄԱՆ ,
 ՈՐԴԵՐ , ՈՐՈՒՄ ՀԱՐԵՔԱՐ ՈՒՄԱՅԻՆԵՐ
 ԼԵՂՈՒՄՆ ԳԱՐՈՒՄ ԳՐԵՐ ՈՒ ԵՐԿԻՆԵՐ ,
 ԹԵ ԿԱՅ ՍՐԱԿ ԾՈՒՄ ԿԱՅԻՆՄ՝ԱՐԿԱՆԻԿ
 ՀԱՅԻՆԱՅ ԱՐԵՐԵՆ ԿԱՄ 'Ի ՊԱՆԼԱՆԻԿ ,
 ԹԵ ԳԻՆԱՆ ՀԱՅԻՆՆԱՅ ԶԵՂ ԱՅԼ ԳՐԵՐ ՓԱՌԱՄ ,
 ՁԵՐՆ 'Ի ՍԻՐԱ ՊԱՐԿԵՐ , ԵՒՐԵ 'Ի յԱՐՈՒՄ :

Ա .

ԿԵՍ ԳԻՆԵՐՆ ԱՌԵՐ ԵՐ ԳԻՆԵՐԱՎԱՐ ,
 ԼՈՒՄԱԿՆ յԱՄԻԿ ՍԱԿ ԲԱՅԻՆԻԿ ԽԱՐԱՅՐ ,
 ՀՈՒՄՆ ԶԵՂԱՌԻԿ ԿԱՍ ԹԵՈՒՄ յԱՆՈՒՄ
 ԶՐՈՅ , ՕԳՈՅ , ԾԱՌԱՅ ՀԱՆԳԻՍՈՒ ԿՈՒՄԱՐԳԱՅՐ :

ՁԱՐԱՅՐԻ ԺՈՒԹՆ ՈՒ ԿԱՆԱՅ ԾՈՒՄԻԿ
 ԾԱՅՐԵ ԾԱՐ ԶԵՐՈՒՄ ՏԵՂԵՐՆ ՀԱՆՔԱՐՈՒԿ
 ԲԱՄԵԿԱՆՈՒՄՆ ԱՆՃԱՅՆ ԶԵՐՄԱՆԻԿ
 ԹԱՆԵՆԵՐ ՈՒ ԳՆԱՅՐ ՀԱՐԱՐ ԲԻՐ ԱՅԼ :
 Ի յԱՄԱՅ ՈՒՄՆԱՅ ԿԱՆ ԵՐԿՈՒ ԲԱՆԱԿ ,
 ԻՐԵ ԱՆԿՐՈՒՄ ԵՆԿԱԾ ՄԵՆԱՆԱԿ .
 ՅԵՐԿՈՒՄՆ ՄԻՆՈՅ ԲԱՐՃՐԱՅԱԾ ԼՈՒՄԱԿ
 ԿՈՒՄՈՒՄ ՆՈՐԱՆՅ ՀԵՂԵՆՆ ԱՅՆ ՍԻՆԱԿ .
 ՈՒ ՄԵՂ ՀՆՃԻ ԶԱՅՆ , ՈՒ ՄԵՂ ԶԱՐԾԻ ԳԵՆ ,
 ԿԱՐԾԵՍ յԱՂԹՈՒՄՆ ԱՄԻՆՆԵՐ 'Ի ԲԵՆԵՆ ,
 ՀԱՐԵ ՀԱՂ ԶԻՆԱՆՆ 'Ի յՈՒՄ ԳՈՒՄՆ .
 ԴՈՒՄՆ ԱՌԱՄԱՅՆՆ 'Ի ԿԱՆԵՎՈՒՄՆ :
 ՄԵՂ ԳՈՒՄՆ ԵՔԱՐԱՅ ՀԱՐԱՅ ՈՒ ՀԱՐԱՐ
 ՈՐՈՒՄ ՎԵՐԱՅ ԱՄԻՂ ՄԱՐԱԾԻ ԽԱՐԱՐ .
 ՄԵՂ ԳՈՒՄՆ ԱՅԼ ՀԱՅՈՅ ԵՔԱՐԱՅ ԳՆԱՅԱՌ ,
 ԼՈՒՄՆ ԼՈՒՄՈՒ ԳԵՂԵՐՆ ՓԱՅՈՒՄ ՎԱՌՎԱՌ .
 ԾՈՒՄՆ ՈՒՄԱՅՈՒՄ , ԹԵՐՈՒՄՆ ՔԱՐՈՒՄ
 ՁԻՆ ՀԱՆՔԱՅԱԾ ԲԱՐԵՐ ԿԱՆ ԱՆՈՒՄ ԱՅԻՆՈՒՄ ,
 ՁԻՆ ԾՈՒՄ ՀԱՐԱՅՈՒՄ ՈՐ ԱՐԵՐՈՒՄ ԽՈՒՄ
 ՅԱՆԿԱՐԾ ՍԱՐԱՆԵՆՆ ԳԱՐՈՒՄՆ ԽՈՒՄ :
 ԲԱՅՈՅ յԱՅՆԱՄԻ ՔԱՐԱՅ ՔԱՆ ԳԱՄԻՆՆ 'Ի ԲԱՅ
 ՄԵՂԻԿ ՄԻ ԱՐԹՈՒՄ ԿԱՅ ԳՆԱՅՈՒՄ յԱՌԱՅ ,
 ԹԵՐ ԽԱՆՆ ԱՌԱՄ ՆԻՂԱԿ ԾԱՅՐԱՄԱՅ ,
 ՁԵՐՆ 'Ի ԶԱԿԱՆՆ՝ ՈՒ ԶԱՍ ՀԱՅԻ ՈՒ յԱՅ .
 ԸՆԴ ԽՈՒՄԱՆԱՅ ԼՈՒՄՆ ԶԱՌԱՊԱՅԻՆ
 ՁԵՐԱՆՈՒՄ ԲԱՆԱԿՆՆ ԳԻՆՆ ՀԱՆՔԱՐՈՒՄ ,
 ՁԻՆ ԱՅՐ ԳԱՐԱՅՈՒՄ ՈՐ ԳԻՆԵՐՆ ԸՆԴՀԱՄ
 ՀԱՅԻ ՊԱՐԱՅՈՒՄ 'Ի ԲՈՒՄ ԿԱՐԴԻՐ ՈՒ ԳՐԱՐԾ .
 ԸՂՎԱՅՈՒՄՆ ՀԱՐԱՅ ԳԱՐԱՅԱԾ ՔԱՐՈՒՄ
 ՍԱՆՃՆ ԶԵՐ ԱՌԱՄ՝ ՎԱՐԵՆ ԱՌԱՅՈՒՄ
 ՅԱՂԹՈՒՄՆ ԱՆԻՐՆ ՍԱՀԵՆՆԵՐՈՒՄ
 ՀՐԱՐԵ ՄՐՈՒՄՆ ՈՒ ՀԱՅՈՅ ԱՆՈՒՄ .
 Ի ԲՈՒՄ ԱՐԵՐՆ ԱՌԱՅՈՒՄ ԸՆԴԱՅ
 ՅԱՐՈՒՄ ՔԱՐԱՄԱՐՈՒ ՐԱՅԱՐԱՅԵՆԱՅ ,
 ՊԱՌԱՄԱՆԱՄՈՒ ԱՐԵՐՆ ՀԱՅԻՆԱՅ ,
 ՁԱՆՈՒՄ ԲԱՐԵՐ 'Ի ԽԻՆԵՐՆ ԱՆՈՒՄ ԿԱՌԱՄԱՅ .
 ՅԻՆՈՒՄ յԱՂԹԱՆԱԿ ԶԱՆԾԱԾ ՔՐԱՐԵՐՈՒՄ
 ԱՆՆՆՆ 'Ի ՄՐԱՅՈՒՄ ՄԵՂԵՐՈՒՄ ,
 ԴԵՐՈՒՄՆ ԿԱՆԱՅՈՒՄ ԽՈՒՄ ՓԱՐԱՅՈՒՄ ԿԱՐԴԻՐ ,
 ՍԻՐԱՆ ԱՌԱՄ ԱՅ ՄԵՐԱՄՆ ԹՈՒՄ
 ԵՐԿԱՅ ՆԻՂԱԿՈՒՄ յԱՆԿԱՐԾ ՎԱՅՈՒՄ
 ՁԻՆ ԿԱՅԻՆ ՎԵՐԱՅՈՒՄ 'Ի յՈՒՄ ՄՐԱՅ ,
 ՄԱՆ ԳԱՅ ՈՒ ՓԻՐՆ ԳՆԱՅՈՒՄ ՀԱՅՈՅ ՀՈՒՄ
 ՎԱՐԳԱՆՆ ԱՅՆ ՎԱՌԱՄ 'Ի ՍԵՐ ԵՔԱՐԱՅ :
 ԵՐԿԱՅ ԵՐԿԻՐ՝ ՆԱՅԻ ԸՆԴ ԵՐԿԻՆ ,
 ՁԱՓԵ ԶԱՓԵՐՆ ԳՐԱՆԱԿՆ ԵՐԿԱՅՈՒՄ ,
 ՁԱՐՆ 'Ի ՎԵՐԱՅՈՒՄ 'Ի ԾՈՒՄ ԳՐԻՆՈՒՄ ,
 ՁԱՐՆ 'Ի ՎԱՅՈՒՄ ՍԱՆՔԱՐԱՄԱՆՆ .
 Ի ՄԵՐ ԲԱՐԿՈՒՄՆ ԿԱՄ 'Ի ՍԱՐԱԿՈՒՄ
 ՁԱՅԻՆՆՆՆ ԶՐՆ 'Ի յԱՅ ԵՔԱՅՈՒՄ .
 ԿԱՆԱՅ 'Ի ԽՈՒՄ , ԹԵ ՈՒՄ ԳԻՆՈՒՄ
 ՏԱՅԵ ԱՌԱՄԱՆ յԱՆՆ ՀԱՐԱՅՈՒՄ : . . .
 ԲԱՅՈՅ ԽՆՃ , ԲԱՅՈՅ ԽՆՃ ԱՅՈՒՄ յԱՆԿԱՅԱԾ
 ՔԱՐՈՒՄ ՎԱՐԱՅՈՒՄ ԵՆԵՐ ԸՆԴ ԱՌԱՅ .
 Ի ՓՐԱՅՈՒՄ ԲՐԱԿ ԳԵՐԱՅՈՒՄ ԵՐԿԱՅ
 ՀՈՒՄ ԲՈՅ ՎԵՐԱՅՈՒՄ 'Ի ԾՈՒՄ ԵՔԱՐԱՅ .
 ԿԱՅՈՒՄ ԱՆՃՐԱՆՈՒՄ ՆՈՒՄ ԳԻՆ ՀԱՌԱՄԱՐ
 ԲՈՅՈՒՄ յԱՅ ՈՒ ԶԱՍ , ՄԵՐՆ ԼՈՒՄ ԱՅՈՒՄ ,
 ԵՒ 'Ի ՄԵՂ ԼՈՒՄՆ ԶԵՐՄԱՅ ՎԵՐԱՄԱՌ
 ՄԵՂ ՄԻ ԵՐԿԻՆ ԱՆՈՒՄ յՈՒՄ ԱՆՃԱՌ .
 ՁԱՅԻՆՆՆՆ ՔԱՐՆ ԽՈՒՄ ԿԱՄԱՐ ԿԱՅԵՐ ,
 ՀՆՈՒՄ ՆՈՒՄ ԿԱՅԻՆԱՅ ԱՆԵՂ ԽՈՒՄ ԱՅԵՐ ,

Ամպի պէս լայնած երկայն բազուկներ .
Ըզնուեալ բախտին կարծես թէ իջեր .
Իջեր 'ի բանական և անհղ կշռօք
Կըռէ զՊարսն ու զՀայ և գրէ աստեղօք .
Դառնայ 'ի Պարսկին Հայի արհաւիրօք ,
Դառնայ 'ի Հայն՝ սէր կաթէ արտասուօք :
Ի բլուրն 'ի վեր քաջըն թռչի վարդան
Անվախ անկասկած ձայնէ սիրական ,
Նոր Մովսէս , Ներսէս , նոր մեր Մատաթեան ,
Առաջ զինչ երկինք գրեն վարդն վաղուան :
Յայնժամ բոցափայլ երէց վանանգայ
Ձաջն հրեղէն ձգէ 'ի ճակատ նորայ ,
Կընքէ ու զերկինքն առաջի բանայ .
Հայոց բանակին մասն հոն երևնայ :
Տեսաւ , հիացաւ վարդան ու կանչեց .
« Հայր , իսկի տեսիլդ մեզ չիսրտեց .
Վաղիւ տի կրուովնք քաջութեամբքս մեծ ,
Երկինքն հանգչիմք 'ի դարպասն աստեղց » :
Ասաց զառաւ զորհուրդին ծերոյն ,
Թաթմուշ զաջն հրաթափ , փրթաւ 'ի բլրոյն .
Ճօճնիկակին տայր գնայր փութայր իսկոյն .
Փողէր ու կանգնէր ըզգունդ քաջերուն :

Բ .

Դեռ չէ արեգակն ըզգլուխըն հանել ,
Երկու բանակներն ըզգաշան են բռնել .
Ջուխտակ բերդի նման գէմագէմ կանգնել
Յիրար ուզեն գալ փշրել ու փշրել :
Սև աստեղութիւն երկհարկու տարուան
Հոն թափել ուզէ օձու պէս դաժան
Նախանձափրփուր դրժոխոց սատան ,
Շապուհ , Արտաշիր 'ի ծոցն ու Սասան .
Ձերկհարկու տարուան վրէժ անհղ ու մեծ
Հայաստան եկել է խնդրել անկէց ,
Խոսքով ու Տրդատ , Արտաշէսն այլ գէջ
Հայրենի պարտուց պահանջեն ըզվերջ :
Ի մէկ մի վարկեան ամէնքն են պատրաստ ,
Փող կարծեն ըզձայն միմեանց անհանգարտ . . .
Ահա թռան գնացին զարնեցան հրպարտ ,
Ձինչ երկու վիշապ մեծ իրարաբառ .
Մէկ շարժումն անհղ , մէկ անհղ հոսան
Չարտաղն է բռնէր թնդամբ կայծական ,
Ոչ 'ի պատերազմին թընամուրթեան ,
Այլ տարերքն ամէն կարծես աւրել գան .
Տրոփէ ոտընուորն ու դաշտըն թընտայ ,
Հեծելըն դետին մոռցել յօգ կուգնայ .
Օգն առանց հովու 'ի զինուց ծրփայ ,
Հովիւն ըզհետ լայն արձագանգըս տայ .
Հրդեհ է բռնէր ճարակի ու գնայ
Դիւցազունը սյրէ հողու հաւսար տայ .
Բոցեղէն ալիք զօրացըն ճօճայ ,
Դեմայն բռնուութեանն իմ կուգիմանայ .
Ձինչ յաշխարհակէզ կրակէ լափիլզող
Բանկարծ կայծ մ'ի վեր ցատքէ կամ կոթող ,
Կամ 'ի դաշտաձև բոցէն գայ խանձող
Բանկարծ երեցող ու յանկարծ ծածկող ,
Հանց խառըն խմբէն քաջ մի հեծելուր
Բարձր երկվարի վըրայ կանգնաւոր
Վեր վեր վազելով զինուք ճօճաւոր
Նետուի թընամեայ մէջ քանց գունտ հրաւոր .
Պըղինձ գըլխանոցն ու զրէհն երկրթի
Յարեուն 'ի լըս փայլ փայլ վառվըռի ,

Ճերմակ փետուրներն 'ի սաղաւարտի
Կարծես թռուցնեն ըզգլուխն այն արի .
Հայիս սարսափած սրտիւ ալեկոծ
Թէ ով այն յանդուգն է քաջաց Հայոց ,
Արդեօք Արշաւրին է յաղթող թռչնոց
Թէ հսկայաձև խորէնըն մարտկոց .
Չարտաղն ու զվահան պահ մի տեսանես
Իբր անխոնջ դարբինք վազեն հնոցն 'ի ներս ,
Մեծամեծ ճայթմունք սապարմունք լըսես ,
Ըզգէնք և ըզգօրս փրուած տեսանես :
Երթալով երթան ձայնըն զօրանան ,
Շէշտակի շաջիւնք լըսին աղեղան ,
Ահեղ կոփկոփիւնք վահան ընդ վահան
Տիգաց նիզակաց հարուածք ընդ բեկման .
Բըրաձև փրկաց ոտիցըն դարգափ
Աշտարակազարդ բրգօք բերդակապ
Դաշտաց ու լեռանց արկանեն սարսափ ,
Երկինքն 'ի հիմանց գըղըրդի գողմամբ .
Այլ քաջաձի Հայն անվախ համարձակ
Անճուռնի մարմնոցն ելնէ հակառակ .
Կըռէ Կորգուացին ձողաջափ նիզակ ,
Լեռան պէս փլչի փլչի ու Պարսն 'ի տակ .
Արձագանգըն ամէն ձայն վերացնեն
Բանակներն 'ի հետ կրկնեն ու սարսեն ,
Շըփոթ ու աղմուկ նոր տիրէ անդէն .
Պատառտի գունդն յիրար անցնէլէն :
Ի գնդէն Պարսից հաղաթ են ընկած ,
Ի Հայոց գնդէն հարկուր է փրուած .
Ձիակոխ ծաղկունքն յարիւն թաթաւած
Գրգռեն զկատաղի եռանդըն զօրաց :
Ի Տղմուտ գետոյն եղբրըն պղտոր
Ուր արգէն արիւն հեղեղ կապէ նոր ,
Եռան ու զեռան բանակը մօտաւոր
Մէկն անցնի մէկն այլ չըթողու անցուր :
Բայց քաջ Գարեգին չընտրէ ջուր ցամաք ,
Վարագգառանման ցառքէ զինչ փայլակ ,
Ձառլի զարկածին գլուխն առնէ գնտակ
Ձըգէ հետեանց որ գան համարձակ .
Մըրրկոտ ամպի նման Հայքն առնուն ձիան
Լողալով կրուին 'ի գետոյն բերան ,
Ֆասլով ու ծփալով զալիքն առնուն տան ,
Ջրով ու արիւնով հասնին յանգիման .
Ելնեն զինչ քաղցած ընդգայ ծովային ,
Անխրտի գիմեն ում և պատահին ,
Շատ զօրք զօրավարք փրուեն 'ի գետին ,
Հեծեալ հետեակ միատեղ պառկին .
Մուման քաջը Պարսից զինչ ալիք վարած ,
Յետ դառնան 'ի ձախ թև Հայոց քաջաց ,
Ընկնին բարկութեամբ տան առնուն հարուած ,
Վեր ու վայր թռչին հողիք հաղարաց :
Հոն յառաջագէմն ու քաջ Գարեգին
Ձայն զօրավարաց առնու պսակ նախկին ,
Հաղար խոցերոյն 'ի զրէհն սրտին
Դեռ չուզէր անխոց թողուլ թընամին .
Ձէնքերըն կոտրած՝ մարմին կիսամեռ
Դեռ յուզարկաւոր հետն ուղէ շատեր ,
Ընկած գիականց մէջ՝ փնտռէ սուսեր ,
Կարծես յետ մահուան ալ ուզէ կուլնէր .
Ահ Գարեգին մութն իջաւ աշուրի խաժ .
Նա դեռ ձեռք շարժէ զսուրն անել 'ի քարշ .
Շունչն 'ի կէս վըզին կանչէ աղեխարշ ,
Եղբարք մի թողուք զիս Պարսիցն այն դարշ :

Յայն ձայնէն վազեն ջուխտակ կայծակունք
Գարեգնի հաւասար հարազատք սիրունք .
Զեւո 'ի բարձր բոյն արծուիք սուրակունք
Պաշտպանել իջնուն զիւրեանց նոր ձագունք .
Աստի ուանտի կան զինչ երկու հրեշտակ
Դէմագէմ վառին այդքն կարմրորակ ,
Ռոստոմ թուխաչուն ու ագուադիսակ ,
Վառմիկ վարդահերն ու մորթով ձերմակ .
Մինչդեռ Գարեգին սողայ անբարբառ
Ընդ հոգւոյն կրուռի մոռնալով զաշխարհ ,
Եղբարքն առ ոտիւք թօթափեն զհաղար ,
Երգնուն անդ մեռնիլ քանց թողուլ զեղբայր :
Ո՛հ սրտապատառ վրսեմ տեսարան .
Հազիւ սուրբ երգմունքն ելին ընդ բերան ,
Զուխտ մի նեւոյ երկնից կարծեմ յանկարծ գան ,
Զի Պարսիկն այնքան պատուոյ չէր արժան ,
Գան նետերն ու զոյգ զարնեն կտրըճնուն
Որ երկու ձեռք կրուռէին 'ի բուն ,
Զունէին վահան , ինչ պէտք քաջերուն
Որ միմեանց վերայ մեռնէին սիրուն :
Եղբայր . . . գոչեցին , ճակատ 'ի ճակատ
Ընկան պատեցին զերրորդն հարազատ .
Երեքն այլ 'ի հեւ բացին զաչքն հանգարտ ,
Երեքն այլ 'ի հեւ փակեցին զըւարթ .
Թե 'ի թե ու վիզ վրդի պըլըւած ,
Երեք կոկոն մէկ մանկաղով հնձած ,
Ըղկարմրիկ արիւնըն վարդ տարածած
Ահա կուքնանակ 'ի մէջ բանակաց : —
Երբ հոգն հիւսիսի շնչէ ցուրաբերան
Ու հեւ կոծկոծեալ ընկին վարդ շուշան ,
Ո՛ր ծաղիկ չուզէ փրուկիլ 'ի մարգն այն
Ուր իշխանք ծաղկանց գեանատարած կան :
Յայնժամ հատան քաղցր արևունք հայոց ,
Քաղուեցան կրակէ շնչէր ջերմածոց .
Վասն քո ընկան , աշխարհ 'իմ հայոց ,
Կտրիճք աննրման վեհք հիւսիսայնոց :
Ոչ ոք 'ի թիկանց էառ ըզհարուած ,
Ամէնքն ըզՊարսիկն ունին իւրեանց բարձ .
Վարդագոյն արիւն սրտերնէն բղխած
Ուժոյ և սիրոյ վրկայք անմոռաց : —
Այլ ուր է վարդան ախոյանն անյաղթ . . .
Զինչ առիւծ ահեղ այծից դիմամարտ
Ի թանձր անտառէ վազէ անհանգարտ
Հազարով զընէ զորսերն տապաստ ,
Հանց հեպ Սըշաւրայ ու քաջ Հրմայեակ
Ի ձախ թե Պարսից նեւաւած համարձակ
Յարձրկէր կտրէր ցըրուէր հասարակ ,
Կարկտահար թափէր ըզմեծ զայն բանակ .
Այլ երբ զիւրն ետես ըզձախ թեւաբեկ
Մռնչեց զինչ ըզծով , զյուններն կանգնեց տեգ ,
Փայլակնանրման մրդեց ձին հրաշեկ ,
Քաջքն 'ի հեւ ընկան զինչ անարգել գետք :
Սե զրեհօք 'ի սեն հեծած երկվար
Գայր զինչ սաստկորոտ ամպ մրրորկավար .
Սուսերն ահագին քան զկայծակ շողայր .
Քան զայն ահեղ մահն իսկ ոչ երևար .
Զինչ հրգեհ բռնած յանտառի ծարեն
Զիգադրի մինչ փայտ չիլափէ զամեն ,
Վառեցաւ ըզհեւ թեւուն համբէն .
Ըզհարուածքն Աստուած համբէ 'ի վերէն :
Ահուն հետակք զինչ չոր եղեգունք
Ոտնակոխ սրար ձիուն ամբակունք ,

Զիանք ու փրդանք զինչ մայրիք բարձունք
Մէկմէկէ առաջ թափին երազունք .
Յաջ ու ձախ զարնէր փրուէր ու անցներ ,
Զանտառացեալ զօրքն անապատ փոխէր .
Մինչ Պարսիկն յահէն զինչ լսորհէր ,
Սուրն Վարդանայ 'ի մահ հրամայէր :
Ի փախ դարձան քաջք մնացելոց Պարսից ,
Առ մեծ զօրավարն հաւ ձայն բօթալոց .
Գալըեցաւ Մուշկան զինչ օձ թիւնալից ,
Խածատէր զմատնէրն երգմամբ անիծից .
Փողէր դարձնէր ըզփախուստ զօրաց ,
Կանչէր Արտաշէյ 'ի վերայ փրդաց ,
Փուլած դազաններդ առ եկ 'ի հոս դարձ ,
Զի Վարդան մարէ զարև մեր Արեաց :
Սարսեց համօրէն բանակ Պարսկական
Փղղօք հեծելօք գնդօքն Մատեան ,
Թեպէտև կտրած՝ այլ անթիւ խուժան
Միաբան դիմեն գէպ յարին Վարդան .
Երեք քայլ 'ի յեւ՝ մէկ յառաջ գային ,
Մէկ տային և տասն հարուած առնուն ,
Շուրջ բոլորեցան հեռուստ պատեցին ,
Մօտեցաւ վայրկեան ահաւոր բաղդին :
Երեք պարիսպք զքաջն կալան անդէն
Ոտնաւորք հեծեալք և փիղք լեռնեղէն ,
Մէկըն արոփարոփէր՝ մէկն յերկվարէն
Շողալով անցներ կրուռէր հեռուէն .
Յետևանց նոցին գազանքն ահագին
Զանձոռնի քըթերն քնթռնեցնէին ,
Բոմբիւնք ու գոռմունք որոտմանց տային ,
Զբերդանման շինուածքն տատանէին .
Դէմ քաջին կարծեա քաղքներ ու ամրոց
Զինւած են ելեր՝ մահ բերեր 'ի ծոց ,
Ամեն Ասիոյ ձայնք ժողովրդոց
Միաբան վրնջեն ընդ գիւցաղն հայոց :
Իսկ արին Վարդան աչեց քաջերուն .
Կանգնեցաւ 'ի մէջ գնդիցն երկոցուն ,
Ահեղ մի գոռաց , սարեր ձայն ետուն ,
Շատ կապարձակիլ կանչեց մօտ ձիուն :
Զինչ գերանդաղէն անիւ չըջամաց
Բոլորեալ բաղնէր աստ անդ պահ ընդ պահ ,
Զինչ գունդն արևու յոգուն ճանապարհ
Զորս բոլոր սփռէր տարածանէր զահ .
Կամ զինչ լեառն հրաբուխ 'ի ծոցիցն խոր
Զպատուհաս բնութեան հանէ ընդ որկոր ,
Բոցեղէն գետեր վաղջնէ յորդոր ,
Քարիւք կարկրայ լճու գաշտ և ձոր .
Թէ ամպ թէ երկինք ճաթին 'ի վերէն՝
Ինքն ամենակին չիգադրի վարեն ,
Մինչ որ բոլոր կրակն հանէ յանդընդէն
Անթիւ մահերով հանգչի յիւր սրտէն .
Այսպէս աննրման հայոց գիւցաղանց
Առնոյր ըզյետին վրէժ իւրոց հարանց ,
Եւ վրկայեցին հոգիք հայկազանց
Թէ քաջութենէ բնաւ չարար ինչ զանց : —
Արդ մինչ չորս բոլորն մարդով ընկած
Շեղջեղջ ցորենոյ պէս տեսաւ հնձած ,
Հնձանահարի նման զինքն այլ թաթխած
Մինչ 'ի կէս ձիոյն՝ յարիւն կտրըճաց ,
Հայեցաւ յերկինք՝ տեսաւ զարեգակն
Որ զափշած գեղնած օրաշուրջ գնտակն
Սահէր Սանատուրկ լերինն 'ի կրունակ ,
Կամկար ոտք գայր ժամըն խաւարակ .

Բթթեւ մի աչաց կեցաւ անշնորհ ,
 Անկարծեք քաղցր աչեր տըւաւ յօդ ,
 Երկայն մի շնչեց ոգի երկնահոտ ,
 Աստուածեան տեսոյն սիրտն էառ կարօտ .
 “ Արշաւիր , կանչեց , ահա ժամն եհաս .
 Դու Հայոց լիմտանս առաջնորդ ըլլաս ,
 Պատմես վահանայ զայս իմ յետին դաս ,
 Զքաջ նախնիքն ու սուրբ հարբ չիմուանաս ” :
 Մինչ զայս քաջն ասէր , ընկան յոտքն անդէն
 Արին այն Արտակ Պալունեաց ազգէն
 Եւ հակայակերպ կորովին խորէն ,
 Վարդան ձայնելով թըռան ‘ի յանտէնն :
 Զըգեց քաջերուն վրայ քաջըն Վարդան
 Ըզմակուկածն ըզմեծ իւր վահան ,
 Ըզսուր , սաղաւարտ ու զհամբոյր մահուան
 Տըւաւ առ եղբայրն իւր համազասպեան .
 Իբրեւ թռչելու թեթեւ ‘ի բեռանց
 Սլացաւ ‘ի գնդէն քաջացն Հայկազանց ,
 Միով նիզակաւն ընդ Պարսից գունդն անց ,
 Կեա էր այն որ թռաւ թէ հուր փայլականց :
 Ի մէջ երկոցուն գնդից զարհուրած
 Ի վերայ զօրաց և զօրավարաց
 Խաչածայր նիզակն ‘ի յերկին ուղղած
 Վարդանն Հայոց կայ հանգրստատարած :
 Սոսկացան սրացան Պարսիկքն հապըշտապ ,
 Աքք քաջին սփռեց նոցա սև սարսափ ,
 Գիշերըն խոնաւ ընկաւ զինչ տարափ .
 Լռեցէք... Վարդան կայ ‘ի գաշտին ‘ի մրափ... .

Գ .

Ո՞վ ես դու որ գաս շեշտ ‘ի Շաւարշան
 Թեօք թռչնորէն՝ ոտիւք փայլական ,
 Գաս մօտիս մոնուս ‘ի գաշտըս մահուան
 Յաջ ու ձախ դառնաս ու կաս իբր արձան : —
 Երկրորդ էր պահ այնր անդ գիշերոյն ,
 Լոկ նըւաղ միմունջ զինչ ծովեզերոյն
 Լըւէր կիսամահ զօրաց խոցերոյն ,
 Յաւոց և մահուան ներգաշնակութիւն :
 Յանկարծ քօղ բացաւ լուսնակն յերկնէն .
 Եւ սրտադատաւ ըզգունդս համօրէն
 Տեսաւ զինչ պատկեր սեանդկարէն ,
 Հառաչեց հաստաւն ‘ի հոն Եղիշէն :
 Եղիշէն մեղու շրթունք սրտի սէր ,
 Որ ընդ Վարդանայ հոգւով էր կապեր ,
 Մինչ հասակակից առ Սահակ նստէր
 Եւ զոյգ որդեպէս ‘ի սրբոյն դըգուէր :
 Զարմանայ ձագունք որ ‘ի մի վանդակ
 Միաթեւ մեծցած ‘ի սնունդ հոգունակ
 Երբ ժիր մանկութեանն բացաւ գունակ
 Մէկն արծիւ թըռաւ , մէկն այլ աղաւնեակ .
 Դաշտ , պատերազմ , սուր , զրեհ , ձի , կրակ ու բոց
 Էին սիրելիք Վարդանայ թեոց .
 Անձայն անապատք խաղաղ հովանոց
 Ազու Եղիշայ մասն էր ընդ գըրոց .
 Այլ հաւն հեղ երբեմն յարծուոյն թեւ սլանայր
 Եւ ընդ գիւցազնին այն գիւցազնանայր ,
 Երբեմն այլ արծիւն ըզթեւ մերկանայր ,
 Զաղաւնոյն մնչիկ լըսէր հեզանայր :
 Զեզերքն առեր մէկն ու գնայր հանդարտիկ
 Զըղահիւս նաւակ քաղցր ուղէր հովիկ :
 Մէկայլն պատած ‘ի պղծութեան
 Ծաղրելով խաղայր ‘ի խեղ ու ալիք .

Այլ նաւահանգիստ մէկ էր երկոցուն
 Փառաց Հայկազանց սրտերն էր սիրուն ,
 Մէկըն յաղթանակ կանգնել զիւր անուն ,
 Մէկայլն յաղթողաց գրել անմահութիւն .
 Այսպէս երկոցին սոքա սիրելիք
 Եղբարք անմեկին զինչ աւազ ուալիք ,
 Մէկըն միւրնչէր՝ մէկըն կայր լըսիկ ,
 Այլ սիրով տային յիրար համբուրիկ :
 Երբ ըզքաջութեան բացած առագաստ
 Վարդան յաղթութեամբ նաւէր ‘ի Ճակատ ,
 Հոնաց Ասանց վրայ հասնէր ըզգաստ ,
 Կանգնէր յաղթանակ քան զտարիքն իւր շատ .
 Նաւակն Եղիշէայ ‘ի Բիւզանդ յԱթէնս
 Եւ յԱղեքսանգորեայ ուղիւ հեզաթեւս ,
 Բանաւոր ծաղկանց մէջ չըլէր թեթեւ ,
 Մեղր ‘ի միտս առնոյր իմաստիւք պէսպէս .
 Երբ դարձաւ յուսմանց ու տեսաւ զՎարդան
 Զիւր թողած կորիւն լեալ առիւծանման ,
 Ընծայեց ըզմեղքն ‘ի քաջին բերան ,
 Դրան երէց եղաւ տանըն Մամբուռեան .
 Անբաժ ‘ի քաջէն չըլէր Եղիշէ ,
 Երթայր և ‘ի գաշտըս ուր զէնք կոչէ .
 Ի վրանին կարգայր ըզՏէրն ‘ի յերկնէ
 Որ ըզսիրելին յաղթող դարձնէ :
 Բայց զառջի գիշերն որ գիտաց Վարդան
 Թէ վաղն հասնի ժամ փառաց մահուան ,
 Վախեց գաշտըն զաղիս սիրական ,
 Խաբեց զԵղիշէն զըրկեց Շաւարշան : —
 Մինչ երկրորդ գիշերս այս ըզգաշտն առաւ ,
 Հոգին Եղիշէայ սրտէն գուրս ոստեաւ ,
 Երբ ‘ի բանակէն դարձնորէր տեսաւ
 Ելաւ ‘ի գեղէն ու գաշտըն միտաւ .
 Մըտաւ յարկնոտ սահմանս Արտազայ .
 Վարդան որոտաց , պատասխան չըկայ .
 Մահն պատեցաւ ‘ի սրտին վերայ ,
 Սուրբ եպիսկոպոսն լայր զինչ տղայ .
 Լայր ու յառաջէր գնայր խարխափելով
 Զինչ կոյր չօղափէր ոտք ու ձեռքով ,
 Մինչև գեղընցած լուսինըն գրթով
 Ծագեց գիշերուան պաղ արտասուքով .
 Ժամ մի ժուռ եկաւ Եղիշէն լըսիկ ,
 Պաղեցան արտսուքն արիւնն ‘ի սրտիկ .
 Տեսարոնք տեսաւ ողորմ ու լալիք ,
 Հագաւ ‘ի հոգին պատկեր սրգառիկ :
 Շատ երերագին անցուդարձ արար ,
 Իբր յահեղ կարկտէ տեսաւ գիրուտար
 Ըզմեծ բանակացն մանրած պատառ ,
 Յորոց վերայ լայր լուսին դալկահար .
 Զինչ որթատերեւ ու կանաչ գնտակ
 Գունագոյն ծաղկունք ու հասկ նորհասակ
 Եւ ծառք հինարմատ և նոր բարունակք
 Ի յիրար անցած ու ընկած նառնակ ,
 Այսպէս ‘ի տընուր գաշտին ‘ի յԱրտազ
 Խառնափնդորեալ կային առ իրեարս
 Դրօշք ընդ դրօշակիր՝ զօրք ընդ զօրավարս ,
 Զի ընդ հետեակ , կտրիճք ընդ տըկարս .
 Այն խրոխտ մըտեղէն բըլբուրն անկառի
 Անկեալ կայր անշարժ զինչ կոճղ անտառի ,
 Այն հրաշունչ մըրքկոտ վընջոտ ձին արի
 Կարթակոտոր կայր ‘ի տեսանէն հեռի .
 Այն քաջ մանկրտիք կայտառ ու զըւարթ
 Որ գեւ առւըսուն փայլէին զինչ վարդ ,

Մայրամասն՝ զիմօք ա՛հ ընկեր են արդ ,
 Ընդունալ աչքն ու սիրան այն ի՛նչպէս հանդարտ :
 Այն ջրղոտ բազուկէք , այն լանջք զմահազէն ,
 Այն ճօճան ճակատք յամուր պղղունձէն
 Որ գային զարնել զբանակն համօրէն
 Հանց փրուէր օր ոչ զառնին 'ի գետնէն .
 Եւ այն յորդորակ սպառնալից բերան
 Որ փողով ուանփող բիւրուց տայր հրաման ,
 Կենաց և մահու կարծէր զինքն իշխան ,
 Ահա զիւր չպատմէ զորպէսն մահուան .
 Եւ այն զէնք հնոտի արիւնով մըխած
 Որ խոստանային գառնալ 'ի տուն հարց
 Կորանոր արին լիզելով փայլած ,
 Ահա կամփոյնք կամ գերի ընկած .
 Եւ այն մոխրաշունչ Պարս կըտրըճուորայք
 Որ քանց մուլծն ըզլոյս առէին ըզ՛այք ,
 Ընդ ոտիւք նոցա անկեալ անըզգայք
 Պաղած ու գեղին քան բանտի ծառայք :
 Եւ այն , ո՛հ , և այն հայոց նահատակք ,
 Ո՛վ սուրբ հայրենիք սուրբ եկեղեցեակք ,
 Եւ այնք ընդ գարնան ծաղկանց գեղունակ
 Եւ այնք հոն ննջէն քոն անմահունակ .
 Ճերմակ ու կարմիր զինչ վարդ ու շուշան
 Ո՛հ քանի՜ աղուոր են 'ի Շաւարշան
 Գրլուիք 'ի խաչին և ոտք յատուշան
 Մանկրտիքն հայոց որք 'ի սուրբ քուն կան .
 Քաջ քաջ կըռուեցան , սուրբ սուրբ մեռանին ,
 Աչէրն ընդ երկինք ու 'ի տուն հայրենին ,
 Յիշեն ըզճեր ծնողք և քաղցր ամուսին ,
 Մարեն զլոյս աչացն յարտունք սիրային .
 Սիրելեաց փոխան զեփիւս գիշերոյն
 Աղապատելով փարի այտերոյն .
 Պատառտին աչք գողգող աստղերոյն ,
 Յօղիկ կամ մնաբուխ աեղան 'ի յամպոյն .
 Մատղաշ հոգիք զայն շրթունքն համբուրեն
 Ուսկից այգպէս շուտ արտաքս ելանեն .
 Պահ մի զվարսագեղ ճակատսն զիտեն ,
 Եւ ըզմանկութիւնն յերկինք փոխագրեն : —
 Այլ գու եկ գարծիր եղինիկ Եղիշէ ,
 Թէ զճոգիդ սիրես՝ քաղցր արեգ յիշէ .
 Ահա նօսր աղիւրդ կարին քենէ ,
 Միթէ մահն անչափ զմեզ այլ մեռցրնէ .
 Մի աչեր մի այն թուամած գէմբերուն ,
 Մի գըպիւր մի այն ցուրտ անդամներուն ,
 Ահա զգլուխդ առեր թաթաւ ամպերուն
 Զոտկունքըդ թացեր արին քաջերուն :
 Այլ Եղիշէն քաղցր սիրտ Եղիշէն
 Իսկի չիգագրի թափառիլ անգէն ,
 Մէկ մէկ որոնէ դքաջն հայոց գնդէն ,
 Համարէ զլըկայքն որ երկինք գրեր են :
 Բանակն այն անշարժ շարժի յիւր սրտին ,
 Շրթունքն լուսիկք յոգի իւր խօսին ,
 Քաջերն այն ընկած հոն 'ի վեր կանգնին ,
 Մահ կենդանանայ , մեռնի կենդանին .
 Ի սիրտն փափուկ մաղձ քան մեղր անոյշ
 Թաղանթէ թաղանթ ծաւալի քրնքոյշ ,
 Զերկայնուկ թարթիլ աչացն մեղոյշ
 Զորս բոլոր ածէ կամացուկ և ուշ .
 Ըզթմեն ընդ ուսով զարկած զինչ հաւիկ
 Կարծես ականջ տայ լուսիկ և մընջիկ՝
 Զինչ ձայն կիսամեռն արձրկեն սրտիկք
 Կեղ հառաչանօք և շնչով ցրտիկ .

Խաղաղութեան զինքն կարծես հրեշտակ
 Կամ թէ կուսական փողար ողբերգակ ,
 Կամ պատգամաւոր սիրելեաց գիտակ
 Տանիլ զէտքի ուխտն առ սիրտ ըսպասեակ :
 Եւ ահա տեսնու կուտակ մի մարմին ,
 Ահա զինչ կորիւնք , փայլուն քան լուսին ,
 Զիւրար թևոտած քանց որթ զուռնին ,
 Թուխ Խոստոմն ու վարդ Վառն ու Գարեգին .
 Աչկունքն Եղիշայ վառին յայն 'ի տես ,
 Փոխան արտասուաց կրակ կամէ ջրի պէս ,
 « Պարծեցիւր , կ'ըսէ , ծերունիդ Կերսէս ,
 Ահա քաջ որդիքդ ընկած քաջաց պէս » :
 Բայց ի՛նչ է այդ կասն 'ի դօտի քաջաց
 Ընդ մէջ Խոստոմայ և Վառնական կապած . —
 Բարէ քաջերուն , բարէ սիրելեաց ,
 Ո՛վ սուրբ յիշատակ , մընառ անմոռաց .
 Միաբան ընկերք 'ի հայրենի տան
 Մէկտեղ կեալ մեռնիլ իրարու երգուան .
 Առին զկապ հիւսած սիրելեաց ընծայն
 Զիւրար կապեցին մընալ անբաժան .
 Այնու կապով զոյգ թռան Գարեգինին ,
 Անմահ սիրոյ զնա այլ հաղորդ ըրին :
 Ո՛վ այդքան սիրով հիւսուած կապ անգին ,
 Ըզքեզ յաստեղաց մէջ կախեմ յերկին : —
 Հեռի տասն քայլ 'ի քաջաց անցողդ
 Վարդատիւ Վառնական նրման կայ մանուկ ,
 Երկաթ ահագին 'ի կողն իւր փափուկ
 Զալ ուսով 'ի մէջ ծաղկանց կայ պառկուկ .
 Հանց պայծառ ճերմակ երեգրն շողան
 Որ յերկնից ընկած կարծես նոր շուշան .
 Ծնօտն անմաղ ուաչկունքն խաժ փալփրան .
 Զմահն 'ի քուն փոխեր է Գնունին Վահան :
 Մօտ 'ի նա ձեռքըն կիպ խաչազէն
 Կայ երիտասարդ զորավար մ'անգէն ,
 Ճակատն երկնագէմ ծրծէ զցօղն յամպէն ,
 Ի կեանս և 'ի մահ ցանկալին Արսէն :
 Իսկ մեծահասակ ուլ են դիւցաղունք
 Որ իբր անտառի եղինք բարձունք
 Ընկեր ու ծածկեր են հաղոր ծաղկունք ,
 Զիւրենք այլ ծածկեն զէնք զոր՛չ պաղպաղունք .
 Քրտմի գողգողայ վառւի Եղիշէ ,
 Զահագին վահան Վարդանայ դիտէ ,
 Զորեն և զԱրտակ ներքև տեսանէ
 Ահաւոր զիմօք զինչ առիւժ քրնէ :
 Հոն սաղաւարտեալ Պարս զորավարաց
 Տեսնէ գլուխներ ընդ ոտիւք քաջաց ,
 Եւ նիզակս հայոց որ զոյգ են շամիրած
 Զերկու նահատակ գնդին թշնամեաց .
 Հոն մեծ բազմութիւն զինչ փայտ 'ի յանտառ
 Կամ աշնանապուրծ տերև հողմավար
 Ընկած ու խռկած մօտ ու վերուվար ,
 Պաշարի մարմնովք ու հայի չիւար .
 Յանկարծ բլրաձև գիւականց գարէն
 Փայլակ մի շողայ քան զայն որ յերկնէն .
 Երկայն լոյս շողայ 'ի զէն խաչազէն ,
 Մէկ թնգամաք սրտի հոն գայ Եղիշէն .
 Երկից սևազէն Պարս զորավարաց
 Վերայ տարածուէր հանգչեր ոմըն քաջ ,
 Ըզձախն է ածեր 'ի սրտին գիմաց ,
 Յաջն ունի նիզակ մահուամբ ձանձրացած .
 Զրէհքն պղղունձի ծակեր են հաղար ,
 Ի ծակուցն 'ի գուրս շող ծաթէ պայծառ .

Ծոցին ու ձեռաց միջուկն արիւն վառ
Գընտաձև գիզուէր վարդի հաւասար .
Ըզակադանգուր մաղն 'ի բայ չըջէ
Ի յանսաղաւարտ քաջին ճակատէ . . .
Խելագնաց լինի թնայ Եղիշէ ,
Ըզմեծըն վարդան 'ի հոն գբտանէ : —
Լեզու քաջին լուռ՝ խօսի ինքն ամէն .
Այտքըն թրուալիւր և յոնք կըռննձկէն .
Մահուն իսկ կարծես հրաման յիւր մահէն
Տայ իշխանարար և ամէնք սարսեն .
Ի ջրթանցրն մէջ կայ ծայր նիզակին
Քառածայր թեօք ոսկեզարդ խաչին
Զոր պապի իւր Սահակ 'ի ժամին յետին
Յիշատակ երես քաջապանծ թողին .
Ընդ երես քաջին մահախառն անմահ
Չամբողջ գիշերոյն զերրորդըն զայն պահ
Հայի Եղիշէն 'ի զարմանս և յահ ,
Խորին լըռութեամբ լեզուն չըջապահ .
Կշռէ զգլուխ քաջին ձեռքն երերուն
Որ զինքըն գրաւ գին Հայկազանց սիրուն ,
Համբուրէ գճակատն ուր բազդ Հայերուն
Չանդարձն էր գրբեր ապագայ դարուն .
Ընդ լայնագիրկ լանջքըն հայի ուռած
Քաջ քաջ և վեհ վեհ կրթից տուն սիրած ,
Իբրև պղղընծի ամուր մի կանգնած
Պաշտպանէր զրդիք թորգոմայ ցաւած :
Ընդ գեղեցիկ ձեռքն հայի՝ ում հնազանդ
Կայր ամէն հրաման և շատոնց մի բազդ ,
Ուսկից յաղթանակք և փառք մեծազարդ
Ելնէին երսուն տարի անընդհատ .
Չէր նա այնպէս վեհ երեցած գիմօք
Երբ յիսուն անգամ դառնալով փառք
Պըսակս յաղթութեանց բերէր սփռէր լոկ
Հայրենի շիրմաց տաճարաց վրայօք ,
Կամ Բասլաց . Խաղալայ և հարիւր ազանց
Խորխտ թագաւորներ՝ ընդ Կովկաս անցած
Երբ իջեցընէր տանէր տայր Լիւբաց
Ինքն իբր 'ի յորսէ գառնայր եղջերուաց ,
Ինչպէս 'ի վերայ քաջացն այն յեցուկ
Յետին յաղթանակ Հայոց անանցուկ
Չինքըն կանգնելով՝ ոտին ընդ ոտիք ,
Ինք զինքըն գիտէր հոգւոյն նայեցիւք . —
« Ո՛հ ես 'ի ճակտիդ վրայ երգնում , վարդան ,
Կանչեց Եղիշէ , որ ձեռն աստուածեան
Հոգ փոխարէն գրէր էքո մեծ մահուան .
Թէպէտ դարք անցնին , գու մընանս վարդան , . . .
Չայս ասաց ու հետ գիշերւան չըքին
Փախաւ ծածկեցաւ սիրաձայն հոգին :
Պըլլուէն 'ի սարէն ուսաւ զիորին բան ,
Կանչէ զբուն գիշերըն վարդան , վարդան :
.
.
.
Կանչէ պըլլուլիկ , կանչէ հոգեձայն ,
Լրգեօք զուխտ մահուն սուրբ՝ յիշէ վարդան :

ՆԱՀԱՊԵՏ

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Պետրա քաղաքին աւերակները :

ՀՆՈՒԹԵԱՆՑ սէրը հայրենասիրու
Թեան հետ զարմանալի կապակցու
Թիւն մը ունի . վասն զի հնասէր մը
չկայ որ օտար աւերակներ ալ քննե
լով ու անոնց վրայ մտածելով՝ իր հին
հայրենիքը միտքը չգայ . հայրենասէր
ալ չկայ որ իր հայրենեաց աւերակնե
րուն վրայ խորհրդածութիւններ ը
նելով՝ ընդհանուր հնութեանց վրայ
ալ սէր մը չունենայ : Ի՞նչ ենթադրու
թեամբ կը համարինք թէ որ և իցէ
հնութեանց յիշատակութիւնները սի
րելի ու զուարճալի պիտի ըլլան հի
մակուան մեր ուսումնասիրաց , և մա
նաւանդ արեւելեան հնութիւնները :

Ի՞նչառա՞ծ Լճաբիւս ըսուած երկրին
մէջ , որ հիմա քարոտ ու անապատ եր
կիր մըն է , ատենով այնպիսի զարմա
նալի ու գեղեցիկ շէնքեր քաղաքներ
կան եղեր որ եթէ հիմա անոնց աւե
րակներն ալ մնացած չըլլային , լսող
ները չէին կրնար հաւտալ : Ի՞նչ քա
ղաքներէն մէկն է նաև Պետրա ը
սուածը , որ Եգիպտոսէն կամ Լա
բատացուց երկրին մայրաքաղաքն է
եղեր , և հիմա իր ընդարձակ ու մե
ծագործ աւերակներովը , և մանա
ւանդ բոլոր քաղաքը ժայռերու մէջ
փորուած ըլլալուն համար՝ աշխարհ
քիս մէջի հաշակաւոր և հետաքրքրու
թեան արժանի հնութիւններէն մէկն է :

Ի՞նչ Պետրա քաղաքը հիմակուան
Լճաբացուց Սատի-Սուսա (Չոր
Սովսեսի) ըսած հովտին մէջ է , որ
քարուտ բայց մշակեալ է , և գիւղը
արեւելքէ արեւմուտք երկնցած . հով
տին մէկ կողմը ուրիշ ձոր մըն ալ կայ
որ գէպ 'ի հարաւ կ'երկընայ . ասոր
գիմացն ալ գեղ մը կայ բոլոր պտղա
տու ծառերով զարդարուած , ու ան
գեղին քովն է Պետրայի գերեզման
նոցը : Ինչէ անդին երկայն ճամբայ